

Marianne Aars

Høgskolen i Tromsø
Fysioterapiutdanningen

**Utvikling av fysioterapeutisk praksis gjennom
forskning:**

**En analyse av to ulike studier innenfor en kvalitativ
samfunnsvitenskapelig forskningstilnærming**

Godkjent essay 10 stp. høst 2005, PhD-kurs, SVF – 8000 Vitenskapsteori
med etikk.

Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø

Innledning

Dokumentasjon av fysioterapifaget og forskning i fysioterapi er både nødvendig og ønskelig av flere grunner. Det er nødvendig for å bli inkludert i det offentlige helsetilbud, og for å bli en anerkjent profesjon. Mens fysioterapi i Lønningutvalgets utredninger ble definert som en lovpålagt helsetjeneste, som en ”skal”-tjeneste (jfr. Lønningutvalget I og II [1] [2]), er fysioterapi i dag blant de lavt prioriterte helsetjenestene. Hvilke pasienter som skal prioriteres til hva slags behandling skal baseres på en vurdering av alvorlighetsgrad, forventet nytte og kostnader [3]. Dette tilsier at det er nødvendig å dokumentere verdien av det fysioterapeuter gjør. Samtidig med det eksterne presset i retning av forskning og kvalitetssikring, er det interne drivkrefter innenfor profesjonen selv som ønsker fagutvikling. Ønsket om ”livslang læring” er en motivasjon hos mange og gjør refleksjon til en naturlig del av den faglige virksomheten. Dokumentasjon og forskning er også nødvendig for fagets selvforståelse. I et fag som fysioterapi, som befinner seg i skjæringsfeltet mellom naturvitenskap og samfunnsvitenskap, er det naturlig at skjæringsfeltet nettopp blir et spenningsfelt om fagets selvforståelse. Hva er fysioterapi? Hva skal være kunnskap i fysioterapi?

Fysioterapi har sine teoretiske røtter for en stor del i en medisinsk naturvitenskapelig tradisjon, samtidig som faget er vokst fram via erfaringer i praksisfeltet. Profesjonell fagutøvelse baserer seg på kunnskap om mennesket, kropp og bevegelse fra mange perspektiv, og utøves i et samspill mellom en hjelpesøkende og en hjelper. Den profesjonelle er noe annet enn en tekniker og pasienten er noe annet enn en ”black box” som utsettes for fagutøverens intenderte og avgrensede påvirkninger. I en nylig publisert rapport:¹, slås det fast at sosiale og kulturelle forhold har betydning for utvikling av plager. Samtidig sies det: ”Det har vært en kraftig økning i klinisk forskning i fysioterapi de siste årene, for eksempel har antall publiserte randomiserte kontrollerte studier i tidsrommet fra 1980 til 2003 økt fra ca 500 til nærmere 4000. Studier blir også i økende grad oppsummert i systematiske oversikter og faglige retningslinjer, og kunnskapen tilgjengelig for alle via Internett. Det er viktig at ny kunnskap når praksisfeltet og benyttes i behandling og forebygging. Evidence-based practice og aktiviteter for å bygge kompetanse i kunnskapshåndtering er utviklet for å

¹ ”Utredning av osteopati, naprapati og manuell terapi”(4), der manuell terapi er en videreutdanning innenfor fysioterapi

bygge bro mellom forskning og praksis [4]:35. Man tar m.a.o. på sett og vis høyde for at mennesket både er "natur og kultur", samtidig som forskningstilnærmingen som nevnes innebærer å gjøre klinisk kontrollerte forsøk der mennesket "strippes" for kultur og studeres som objekt, og der effekten av behandling forstått som teknikk, måles og sammenliknes². God fagutøvelse synes å innebære å applisere forskningsresultatene på en praksis, samt å sørge for en empirisk kontroll av praksis [5]. Forskningstilnærmingen baserer seg på et positivistisk tenkesett, med tro på nøytrale erkjennelsesprosesser, forutsetningsfrie observasjoner og teorinøytrale data [6]. Det er flere grunner til at denne forskningstilnærmingen er problematisk, og at vi trenger andre tilnærminger. Dette skal jeg imidlertid ikke belyse nærmere her. I dette paperet ønsker jeg å gå nærmere inn i kvalitative, fortolkende samfunnsvitenskapelige forskningstradisjoner for å se hva disse kan "tilby" fysioterapifaget og fagutøvelse.

I dagens samfunnsvitenskap synes positivisme og troen på en enhetsvitenskap å være passè. Samfunnsvitenskapens gjenstandsfelt er sosiale forhold og menneskelige handlinger som er formåls- og meningsbestemt, dvs. at handlinger og handlingssammenhenger har en subjektiv mening. Filosofen Charles Taylor mener det er: "en reduksjonistisk tendens i vår tid å forsøke å "forklare bort" alt som har å gjøre med mening, ved å fokusere på det atferdsmessige og fysiske ved menneskers tanke og handling [7]. Han ber oss om å gjøre en virkelighetsbeskrivelse som er en "Best Account" av menneskelivet slik det faktisk leves. Overført til fysioterapi, kan man kanskje oppfordre til forskning som etterstreber å ta utgangspunkt i en fysioterapeutisk praksis som faktisk praktiseres – *faktisk praksis*³. Når jeg selv står i startgropen som forsker, har jeg for det første et ønske om å bidra til forskning som tar høyde for fagutøvelsenes særpreg, og fokusere på studier av slik faktisk praksis. Jeg ønsker å forske med utgangspunktet: praksis slik den faktisk utspiller seg og kommer til uttrykk. Dvs. å beskrive, analysere og vurdere sider ved fagutøvelsens kompleksitet, uten å strukturere den for å gjøre den mer forskningsmessig håndterbar. For det andre har jeg behov for å løfte frem og drøfte ulike måter jeg kan gå frem på i en slik forskningsprosess. Problemstillingen for dette paperet blir som følger:

² Et hyppig anvendt begrep for denne type forskning er "evidensbasert forskning". Denne tilnærmingen ser ut til å ha fått solid fotfeste innenfor fysioterapifaget, og imøtegås kun av få kritiske røster. I Skandinavia har Ekeli gitt et viktig kritisk bidrag. (5)

³ Med faktisk praksis tenker jeg på praksis slik den utspiller seg og viser seg konkret gjennom handlinger. Det innebærer at observasjon av slik praksis i en eller annen form er helt sentralt.

Hvordan kan samfunnsvitenskapelig forskning bidra til å dokumentere og utvikle fysioterapeutisk praksis?

Det jeg særlig vil fokusere på, er hvilke implikasjoner samfunnsvitenskapelige tilnærminger har for forholdet mellom forsker og felt, og for forholdet mellom forskning og fagutøvelse. For å kunne svare på problemstillingen og gå inn på de nevnte områdene, har jeg funnet det hensiktsmessig å ta tak i to forskjellige eksempler på hvordan faktisk praksis i fysioterapi har vært – og kan utforskes. Det ene eksempelet er en studie, basert på filmer av to ulike fysioterapeuter som undersøker og behandler den samme pasienten, og fortolker det som observeres i bestemte perspektiv[8]. Det andre eksempelet er mitt eget pilotprosjekt der jeg har samarbeidet med en fysioterapeut om å beskrive og analysere hennes egen praksis⁴. Ved å beskrive og analysere to ulike samfunnsvitenskapelige tilnærminger, konkretisert i en studie og i et pilotprosjekt, vil jeg berøre spørsmål både knyttet til gjenstandsfeltet (ontologiske spørsmål) og spørsmål knyttet til forskeren og forskning (epistemologiske spørsmål). Analysen foretas på bakgrunn av noen felles vitenskapsteoretiske premisser i dagens samfunnsvitenskap⁵ mht. slike spørsmål. Disse belyses i neste kapittel. De kan være opplagte for en som har et trygt fundament innenfor samfunnsvitenskapen, mens jeg som har min skolering fra fysioterapi, med medisinsk reduksjonisme som en viktig del av teorigrunnlaget, trenger å tydeliggjøre – som ledd i egen erkjennelsesprosess.

Fysioterapeutisk forskning i et samfunnsvitenskapelig perspektiv – utgangspunkt og vitenskapsteoretiske premisser

I samfunnsvitenskap tar man utgangspunkt i at mennesket befinner seg i verden på en grunnleggende annen måte enn både ting og andre former for levende vesener. Mennesket deltar i en verden av *mening*. Dvs. at handlinger, samhandling, tekster og menneskelige ytringer er meningsfylte fenomener [6]. For å forstå meningen og hva noe betyr, må man ha innsikt i de situasjonene fenomenene forekommer i, dvs. at

⁴ Artikkel om dette pilotprosjektet er under utarbeidelse. Prosjektet har i seg ansatser til en type aksjonsforskningsrettet doktorgradsprosjekt, slik jeg ser det.

⁵ Jeg er klar over at det kan være et risikabelt prosjekt å finne fram til felles grunntrekk innenfor samfunnsvitenskap. Min hensikt er på ingen måte å fremstille ”dagens samfunnsvitenskap” som enhetlig, men tydeliggjøre noe som er felles i lys av hva som skiller samfunnsvitenskap fra en medisinsk naturvitenskapelig positivisme.

fenomener må kontekstualiseres og forstås i lys av den sammenhengen de framtrer i [10] [11]. Kontekstbegrepet dreier seg ikke bare om tekst, landskap, et ytre miljø, men også om (andre) aktører, relasjoner og makt [12]. Samfunnsvitenskapen anerkjenner altså mennesket som et meningsbærende subjekt og forskning som et forsøk på å få tak i mening. I hermeneutisk forstand kan mennesket og menneskelige handlinger og ytringer ”leses” som en tekst som forskeren fortolker med ulike innfallsvinkler og perspektiver. Anvendt i fysioterapeutisk praksis betyr dette for eksempel at fysioterapeuten vil måtte bestrebe seg på å fortolke pasientens bevegelsesmåter og kroppslige plager både i lys av selve behandlingssituasjonen og i lys av pasientens liv og livshistorie. En konklusjon fysioterapeuten trekker kan være: Er det jeg ser og kjenner uttrykk for noe i situasjonen, er det uttrykk for vanemønstre, er det noe patologisk? I forskningssammenheng, med søkelys på faktisk praksis, vil et behandlingsmøte mellom en fysioterapeut og en pasient, betraktes som et møte mellom to aktører, to individer som gjensidig påvirker hverandre. Møtet er en sosial situasjon innenfor konteksten av en behandlingsramme. Hva som skjer i møtet, i situasjonen er både avhengig av samspillet mellom aktørene og av relasjonen mellom aktører og kontekst.

Når gjenstandsfeltet for (samfunns)forskning er mennesker forstått på denne måten, blir menneskets *handling, erfaringer og begrunnelser* relevante og interessante. Mens naturvitenskapelig forskning vil være opptatt av handlinger som ytre, observerbar atferd, løsrevet fra den som handler [13], vil samfunnsvitenskapelig forskning oppfatte handlinger som meningsmettede handlinger, som intensjonale og knyttet til den/de som handler. Et skille som ofte trekkes mellom samfunnsvitenskap og naturvitenskap, er at samfunnsvitenskapene er forstående vitenskaper, mens naturvitenskapene er forklarende⁶. Tradisjonelt vil ”forstående” stå for klarlegging av meningssammenhenger, mens ”forklaring” vil stå for klarlegging av årsakssammenhenger. Det dreier seg om hvilken relasjon empiriske fenomen har til hverandre; om det er meningsrelasjoner, eller om det er kausale relasjoner mellom fenomenene [13]. For å løfte fram dette intensjonale og handlende aspektet ved individet, brukes ofte begrepet ”aktør”. Med referanse til Charles Taylor heter det: ”Handlinger hører logisk sammen med begrepet aktør, og hva aktøren oppfatter, vet, tror og mener.”

⁶ Dette skillet ble opprinnelig begrunnet av Dilthey og nykantianerne, og videreføres av Elster i hans spillteori, ifølge Haga. (13)

[14]: 27. I dagens samfunnsvitenskap er det selvsagt at verken ”aktør” eller ”struktur” er (bare) gitte størrelser, dvs. kan forstås som bare natur, som bare fakta. Det er også alltid et element av konstruksjon. Det tas også for gitt at ”aktør” og ”struktur” konstituerer hverandre gjensidig. Utforsking av fagutøvelse som relasjonell virksomhet vil måtte ta høyde for at det ikke bare er fysioterapeutens eller pasientens handlinger isolert som er gjenstandsfeltet, men også samhandling mellom fysioterapeut og pasient. Videre er både kontekst og struktur, for eksempel rammene for behandlingen mht. fysiske-, økonomiske-, og samarbeidsforhold aktuelle både som forskningstema og relevant som fortolkningsramme.

For å forske i et ”meningsmettet felt”, er det nødvendig med noen epistemologiske avklaringer. Forutsetningsløse observasjoner og teoriuavhengige data er en umulighet, forskeren er en del av det samfunnet som studeres og det eksisterer ikke et skille mellom subjektene og verden [6, 10]. Kunnskap i dette perspektivet er alltid et resultat av interaksjon mellom det erkjennende subjekt og det erkjente objekt. Dette har noen viktige forskningsmessige implikasjoner som dreier seg om forskerrollen og forskerens mulighet til – og grunnlag for forståelse. For det første er forskerens relasjoner til dem som er involvert i forskningen av betydning. Relasjonen mellom forsker og utforsket er som regel preget av nærhet, og forskeren bruker alltid seg selv som forskningsinstrument. For det andre er forskerens subjektivitet og teorigrunnlag av betydning for hva slags forståelse – og hvem sin forståelse som genereres. Mens subjektivitet er et forstyrrende element i henhold til et positivistisk vitenskapsideal, anses subjektivitet i samfunnsvitenskapen som en ressurs som brukes aktivt for å forstå de fenomener forskningen tilstreber å utvikle kunnskap om [6]. Fordommer er ikke så mye subjektive feilkilder som de er forutsetninger for forståelse. Når forskeren prøver å forstå et felt, så er det ikke bare noe han leser *ut* av den aktuelle livsverden, men noe som han først og fremst leser *inn* i den, og som på sett og vis ligger til grunn for det han leser ut av den igjen. Fordommer kan problematiseres, korrigeres og revideres, men de kan aldri elimineres [13].

For å oppnå forståelse, for å få tak i mening, er fortolkning helt sentralt. Det som kan være gjenstand for diskusjon er hva som skal ligge til grunn for fortolkningen og hvilket fortolkningsnivå som er det hensiktsmessige, det ”riktige”. I metodelitteratur innenfor kvalitativ forskning heter det ofte at forskningens hensikt er å få tak i

aktørenes selvforståelse (f.eks. [15]). Det mener både Thagaard [16] og Thornquist [6] gir en for beskrivende og triviell fortolkning. Hvis forskningen skal bidra til utvidelse av erkjennelsen, kreves en mer omfattende fortolkningsramme, og man må gå utover aktørenes egen selvforståelse. I følge Haga [13] så kan forskning på ett nivå handle om å gjøre eksplisitt ting som bare implisitt er tilstede i aktørenes egen selvforståelse. På et annet nivå kan forskning være å gi ”om-beskrivelser” i termer som ikke nødvendigvis er termer i aktørspråket. Da kan forskeren bidra til både å overskride og justere selvforståelsen til de aktørene han gransker. I hvilken grad det er et mål å overskride aktørenes egen selvforståelse, vil ulike vitenskapsteoretiske retninger gi ulike svar på [10]. Mens retninger inspirert av fenomenologi og ”grounded theory” legger seg nært aktørenes egen selvforståelse, vil retninger inspirert av kritisk teori i langt større grad utfordre aktørenes selvforståelse.⁷ Slik jeg forstår Haga, så har forskeren i en forstående samfunnsvitenskapelig tradisjon uansett en forpliktelse på seg til å løfte fram ”det subjektive synsstedet” ([13], s.45. Handlinger kan ha en mening som går utover den subjektive, intenderte meningen og uten at aktøren selv er i stand til å uttrykke en objektiv, sosial mening som handlingene måtte ha. Men vilkårene for at observatørens synspunkt er adekvat, er likevel at aktørene ville kunne gjenkjenne den måten handlingene deres er forstått på. Betyr ikke det at forskeren i sin fortolkning alltid må *forholde* seg til aktørens selvforståelse på en eller annen måte? Og hva er vilkåret for at man har gjort det? Hvordan man forholder seg til denne dimensjonen i fortolkningen, vil etter min oppfatning få betydning for forholdet mellom forsker og felt og dimensjonen nærhet–avstand i spenningsfeltet mellom empiri og teori, som er tilstede i enhver forskningsprosess.

Et annet sentralt poeng når det gjelder fortolkning, er språk og språkets rolle i erkjennelsesprosessen. Hvilke begreper bruker vi til å beskrive det vi ser og hører, for å få fenomener til å tre frem? Hvilken virkelighet skaper vi gjennom språket? Hvilke begreper, hvilket språk kan være egnet til å utvide erkjennelse? Slike spørsmål er i aller høyeste grad aktuelle i all samfunnsvitenskapelig forskning og har særlig vært aktualisert i kjølvannet av det som kalles ”den språklige vending”. Det innebærer et fokus på subjektet som et ”vitende subjekt” og språkets rolle i konstituering av

⁷ Også innenfor aksjonsforskning er man opptatt av at aktørenes selvforståelse ikke (bare) bør bekreftes, den *bør* også utfordres (17).

virkeligheten. En annen og nyere vending, knytter seg til ”den pragmatiske vending”⁸. Den innebærer at fokus rettes mot at virkeligheten blir til gjennom den praksis som utøves i feltet, i virkeligheten [17]. Et fokus på – og interesse for faktisk (fysioterapeutisk) praksis skulle derfor være relevant innenfor en slik pragmatisk vending. Basert på følgende innsikt er språkets rolle i beskrivelser og fortolkninger av handlinger alltid viktig: ”Å subsumere en handling under et begrep er det samme som å felle en dom om noe” (s.138)[13]. Hva vi kan få øye på av handlinger og handlingers funksjon, dreier seg selvsagt om hvilke begreper vi bruker i beskrivelsene og hvilke begreper vi ”ser med”. Med henvisning til Blumer (1954) bruker Thagaard begrepet ”sensitizing concepts” om det som gir retningslinjer for hva som er viktig å se etter. Noen begreper kan være mer egnet enn andre til å utvide erkjennelse. Med disse relativt overfladiske kommentarene om språkets rolle og begrepers betydning, retter jeg nå blikket mot to ulike tilnærminger som tar praksis på alvor, dog med ulike fokus, ulik hensikt og med ulike forskningsmessige utfordringer.

Presentasjon av en studie

Studien jeg tar utgangspunkt i består i en sammenlikning av den konkrete fagutøvelsen hos to forskjellige fysioterapeuter som behandler den samme pasienten . [8]. Artikkelen reiste en debatt om etiske implikasjoner knyttet til denne type forskning, særlig fordi leserne oppfattet at den ene informanten (fysioterapeuten) ble fremstilt i et lite gunstig lys i forhold til den andre. I denne sammenhengen går jeg ikke inn i den debatten studien skapte i fagmiljøet, men vil heller bruke studien som utgangspunkt for en vitenskapsteoretisk analyse og belyse forholdet mellom forsker og felt og mellom forskning og fagutøvelse.

Thornquist & Gretland er begge fysioterapeuter med psykomotorisk videreutdanning og har lang undervisningserfaring innenfor denne videreutdanningen. De hadde tilgang til to forskjellige filmer som ble tatt opp med henblikk på undervisning på utdanningen. Begge fysioterapeutene som var filmet er psykomotorikere. Thornquist & Gretland ble opptatt av at til tross for ”den samme” faglige bakgrunnen, så var det store forskjeller i de to terapeutenes praksis. De har derfor analysert den konkrete

⁸ Larsen viser til Øfsti, Guneriussen og Meløe som representanter for en slik pragmatisk vending.

fagutøvelsen med hensikten: ”..å belyse hva fysioterapeutene konkret gjør i situasjonene gjennom å spørre hva det er i deres handlemåter og – mønstre som skaper ulikheter.” (s. 18).

I den aktuelle studien støtter forfatterne seg til: ”... tradisjoner i sosiologi og sosialantropologi med hensyn til teori og metode (s.18). De studerer handlinger og samhandling som fremkommer i de to filmene og det som utspiller seg i situasjonen mellom fysioterapeut og pasient. En slik metode – observasjon av film – gir tilgang til andre sider ved faktisk praksis enn om man for eksempel også skulle snakket med aktørene selv: ”En kan aldri ta for gitt at det er samsvar mellom hva personer sier at de gjør, har til hensikt å gjøre og hva de faktisk gjør. Analyser av faktisk praksis har spesielle muligheter til å løfte fram det fagutøvere selv har tendens til å ta for gitt, så vel som utilsiktede virkninger”(s.18). Filmene utgjør studiens empiriske materiale, og de fortolkes i lys av bestemte teoretiske perspektiver. Dette gjør det naturlig å vurdere studien i lys av en empirisk fortolkende forskningstradisjon [10]. Et springende punkt innledningsvis, er hva slags empirisk materiale vi står overfor: Hva er forskjellen på observasjon der forskeren selv er tilstede og et dokument i form av film? Og hvilken betydning får det for fortolkning om vi har med observasjon og/eller film å gjøre?

De aktuelle filmene ble tatt opp i undervisningsøyemed, og ikke i forskningsøyemed. Fysioterapeutene som var med i filmene var ikke informert om denne bruken, og hadde derfor ikke gitt et samtykke⁹. Det gjør at det i dette tilfellet *ikke* er en relasjon eller nærhet mellom forsker og utforsket, kanskje et noe uvanlig utgangspunkt i en samfunnsvitenskapelig tilnærming som henter inspirasjon fra en feltnær disiplin som sosialantropologi. Mens en direkte observasjonssituasjon (og gjerne understøttet av video-opptak) gir gode muligheter for å gi informasjon om personers atferd, hvordan personer forholder seg til hverandre og for å forstå den sosiale sammenhengen personene inngår i [16], så mister en analyse av video-opptak der man selv ikke har vært tilstede, noe av muligheten for sistnevnte. Det betyr at noe av konteksten for å forstå meningen i de handlingene som skjer er mindre tilgjengelig. Hvem var tilstede i situasjonen utover pasient og terapeut? Hva slags situasjon var dette egentlig? Og vil svaret på slike spørsmål ha betydning for den tolkningen som gjøres? Jeg vil komme

⁹ At fysioterapeutene ikke er forespurt om den aktuelle bruken av filmene, har opprørt flere i fagmiljøet, og kan selvsagt problematiseres, rent forskningsetisk. I forhold til det som er mitt anliggende med å drøfte denne artikkelen, er dette imidlertid mindre sentralt.

tilbake til dette når jeg drøfter resultatene, og fortsatt i lys av en samfunnsvitenskapelig fortolkningsramme.

Forfatterne har flere steder tydeliggjort hva de ønsker å rette søkelyset mot, uten at de har formulert en entydig problemstilling: ”Oppmerksomheten rettes mot samspillet mellom pasient og terapeut med fokus på om, og hvordan, terapeuten fremmer pasientens deltakelse og på hva slags erfarings- og meningsverden som utvikles i forhold til pasientens kroppslige problemer og plager.” (s. 18) De sier videre at de ønsker å: ”... gjøre den forståelse av kropp og helseproblemer som fysioterapeutene i de aktuelle filmene bygger på i faglige handlinger og i samhandling til gjenstand for et kritisk og undersøkende blikk (s. 18). De begrunner dette fokuset innledningsvis i artikkelen og gir oss som lesere et bakteppe for å forstå hva det er som gjør det relevant og viktig å vurdere fysioterapeutens handlinger og den samhandlingen som skjer: ”Et overordnet mål i psykomotorisk fysioterapi så vel som i aktuell helsepolitikk, er at behandling skal være en form for ”hjelp til selvhjelp”. Å realisere et slikt mål krever at pasienter har en viss evne til selvregulering. Ut fra vår forståelse forutsetter dette at behandling gir muligheter for å (videre)utvikle fortrolighet og tillit til egen kropp – til seg selv, og videre at den gir erfaring av mestring og motiverer for å prøve ut nye handlinger og bevegelser. Gjennom disse utsagnene har forfatterne både satt fokus på at fysioterapeutens handlemåter er av betydning generelt, de har vektlagt samtalepraksisen spesielt, og de har sagt noe om hva de anser som ”godt”. Handlingsmåter er gode når de fremmer pasientens mestring og bidrar til å knytte forbindelser mellom kroppslige plager og liv. Med sistnevnte har de også angitt en slags standard som analysen skal vurderes opp i mot. I henhold til Guneriussen [18] er det blitt et problem i samfunnsvitenskapen at man ikke er i stand til å finne et fundament, et grunnlag man kan kritisere ut fra¹⁰. I denne studien angis eller antydes i det minste, en slik standard for hva som er gode handlemåter i fysioterapeutisk praksis.

I artikkelen redegjøres det grundig for de teoretiske perspektiv forfatterne har. En sentral premiss ligger i det kommunikasjonsteoretiske perspektiv om at alle handlinger har budskap. Det redegjøres for hvilke muligheter og begrensinger som ligger i studier av samtalepraksis, og det understrekes at ”... fag og kommunikasjon er vevd inn i hverandre” (s.19). Thornquist & Gretland er opptatt av maktdimensjonen i

¹⁰ I en forstand er all vitenskap kritikk ved at vitenskap bedømmes i kraft av epistemiske standarder, sier han. Men i en annen forstand innebærer samfunnsvitenskap samfunnskritikk at man retter normative spørsmål mot standarder innebygget i objektene: Er dette godt?

relasjonen mellom pasient og terapeut, og understreker at det "... først og fremst er opp til terapeuten om slike møter blir pasientorienterte og om de fremmer aktiv deltakelse" (s.19). Å sette søkelys på faktisk praksis og på fysioterapeutens handlinger ut fra slike teoretiske perspektiv, og ut fra noen standarder om hva som er mer eller mindre egnet til å fremme pasientens mestring og innsikt, synes både relevant og viktig for fagutvikling. Mye forskning forsøker å si noe om de metodene og teknikkene fysioterapeuter anvender, og om noen har større "effekt" enn andre, uavhengig av terapeuten anvendelse av metoden. Her er det forskning som tar utgangspunkt i at metoder/teknikker, handlemåter og fagutøvelse er vevet sammen, og som gir oss anledning til å reflektere over viktige dimensjoner i vår faktiske praksis ved hjelp av bl.a. noen kommunikasjonsteoretiske perspektiv. Med dette som utgangspunkt går jeg videre til forfatterens resultater og de fortolkningene de gjør.

Resultatene blir presentert på følgende måte: Først gis en oppsummering av fellestrekk i de to situasjonene A og B som gjelder konstaterende, mer enn vurderende, beskrivelser av behandlingsrommene, og av fysioterapeutene i de to situasjonene, hhv. FA og FB med henblikk på hva de gjør i behandlingen og hvordan de arbeider. Deretter følger en analyse av særtrekk i behandlingssituasjonene som oppsummerer med forskjellene mellom FA og FB. Om FA: "Fokus er på kroppslige forhold gjennom hele behandlingen. Fysioterapeutens utsagn er ofte av evaluerende art som "bra, rimelig bra, ikke verst" og liknende. Hun gir pasienten lite mulighet til å få innblikk i hva som er grunnlaget for hennes vurderinger. Det etableres ingen tydelige forbindelser mellom terapeuten observasjoner og utsagn, og pasientens plager, erfaringsverden og situasjon. (...) Fysioterapeuten framstår som målrettet, involvert og engasjert, men hennes aktivitet synes ikke å fremme pasientens deltakelse. Om FB: Samtalen har en sentral plass i denne behandlingen og det er stor variasjon i kroppslig og verbal samhandling. (...) Gjennomgående sammenholder fysioterapeuten egne observasjoner og tanker med pasientens. Situasjonen preges av at fysioterapeuten er orientert mot pasienten som person og at kropp, følelser og situasjon knyttes sammen. (...) Fysioterapeuten framstår som målrettet, involvert og engasjert på en måte som synes å fremme pasientens deltakelse". Størstedelen av artikkelen er så viet til en detaljert analyse av hver av behandlingssituasjonene for seg, som underbygger de resultatene som presenteres under "særtrekk" og understreker ytterligere henholdsvis negative aspekter ved FA's væremåte og positive aspekter ved FB's væremåte. "FA definerer premissene for hva som skal gjelde som relevant og viktig. Hun gir pasienten liten mulighet til å framstå med seg og sitt. (...) FA tilskriver seg selv en overordnet rolle og befester sin autoritet ved selv å være så aktiv på bestemte

måter. (..) FB etterspør pasientens opplevelse og tilbyr selv spørrende oppfatninger og tolkninger. (..) Som kontrast til FA forholder hun seg til bevegelser, stillinger og verbale ytringer som meningsbærende uttrykk. (..) Hun bruker sin faglige autoritet til å gjøre pasienten til en likeverdig partner, og hun underbygger pasientens subjektstatus, også på kroppslig vis.” (s.21).

I resultatdelen får altså forfatterne konkretisert *hva* det er i de to fysioterapeutenes handlinger og væremåter i den aktuelle situasjonen, som fortolket ut fra egne, (godt redegjorte) perspektiver framstår som mer eller mindre gunstig i forhold til en standard om hva god fysioterapi innebærer. Forfatterne tar samfunnsforskerens subjektivitet på alvor, ved at de i lys av noen valgte teoretiske perspektiver kommer fram til resultater som åpner for ny forståelse og ny kunnskap. De får tak i viktige sider ved fagutøvelse som det er all grunn til å sette søkelys på. Gjennom en begrunnet normativ vurdering, en kritisk normativ standard [18], får de øye på handle- og væremåter hos fysioterapeutene som fungerer mer eller mindre godt med hensyn til å utvide pasientens erkjennelse og til å knytte forbindelser mellom plager og liv. De klarer å ”avsløre” en underliggende mening i fysioterapeutenes handlinger som ikke umiddelbart vil være tilgjengelig for dem selv. Som lesere og utøvere av klinisk fysioterapi gis vi dermed en anledning til å reflektere kritisk over viktige dimensjoner i fagutøvelse. Det skapes muligheter for ny erkjennelse: Hva er det i *våre* handle- og væremåter som fremmer/hemmer pasientens deltakelse, og hvilken erfarings- og meningsverden er vi med på å skape/åpne for, evt. hindre/lukke for i møtet med pasienten? Slike spørsmål synes å være både rimelige og sentrale innenfor rammen av den reflekterte klinikerens praksis: ”the reflective practitioner”, i tråd med Schön-tradisjonen [19]. Forskningen vil dermed kunne bidra til å informere praksis.

Forfatterne sier noe om være- og handlemåter i de aktuelle situasjonene. I lys av de teoretiske perspektivene, kan de si noe viktig om være- og handlemåter hos fysioterapeuter generelt. Mens fortolkningens teoretiske dimensjon er tydelig, er fortolkningens kontekstuelle dimensjon mindre synlig. Det har betydning for hvilke slutninger de kan trekke om de aktuelle fysioterapeutens faktiske praksis mer allment. Som jeg har vært inne på tidligere (s. 4 og 8), må fysioterapeutenes handlinger forstås i lys av den sammenhengen de framtrer i [6, 10]. I filmene vet vi lite om denne, utover at filmene var tatt opp i undervisningsøyemed. Vi vet ikke hvem og hvor mange som var tilstede under filmingen, og vi vet heller ikke noe om hvilke relasjoner

det var mellom pasient, fysioterapeut og den som filmet, evt. om det var andre tilstede. Det gir oss begrenset adgang til å si noe om disse to fysioterapeutenes praksis mer allment. Selv om forfatterne stort sett holder fast på at søkelyset er på hva som skjer i den aktuelle situasjonen, synes jeg forfatterne selv bidrar til at artikkelen fikk det personfokuset den fikk, heller enn det praksisfokuset den burde hatt. De uttrykker for eksempel i sine metodiske betraktninger en viss forsiktighet mht. om filmene virkelig er uttrykk for disse terapeutenes faktiske praksis. Samtidig argumenterer de for at det er usannsynlig at ”... det er mulig å utøve faget på en slik måte (konsentrert, målrettet, fortrolig) hvis denne måten var fremmed og lite i overensstemmelse med deres vanlige praksis.” (s.22). Dermed antyder de at vi sannsynligvis får vite noe om disse to aktørens faktiske praksis mer allment. Og slik jeg oppfatter det, gjør de dette uten helt å følge premissene for felt-/aktør-nær, forstående samfunnsvitenskap, som 1) dreier seg om konteksten for fortolkningen, som jeg allerede har drøftet , og 2) forpliktelsen på det subjektive synsstedet ¹¹.

I den grad forfatterne ønsker å si noe om disse to aktørens faktiske praksis mer allment, forplikter de seg som forskere på ”et subjektivt synssted”, på å forsøke ”å ta den andres perspektiv”¹². Forfatterne/forskerne har fått fram en mening i fysioterapeutenes handlinger som nok ikke er tilgjengelig for fysioterapeutene selv, gjennom å anvendelse bestemte teoretiske perspektiv. De har utfordret aktørens selvforståelse, slik samfunnsvitenskapelige fortolkninger kan/bør/skal [6, 13, 16]. Men fordi de har behandlet de to fysioterapeutenes faktiske praksis med distanse, nærmest som et dokument og vært skilt fra feltet, synes jeg de i liten grad har oppfylt kravet om *også* å forsøke å få grep om hvordan aktørene tenker *og* handler ¹³. Det er vanskelig å vite om aktørene selv vil *kunne* gjenkjenne den måten deres handlinger er forstått på ¹⁴, slik vilkåret er for at observatørens ”objektive” synspunkt skal være adekvat [13]. I så fall kan det være at forfatterne har bidratt til objektivisering av

¹¹ Begrepet er hentet fra Haga, (13) , jfr. s 6.

¹² Hva dette egentlig innebærer, hva som skal til for å gjøre det – og i hvilken grad det overhodet er mulig, er spørsmål som har vært/er gjenstand for filosofisk debatt.

¹³ Thornquist sier det slik, om kvalitativ forskning og forskerens sentrale oppgave i å studere mening: ”.. forskeren søker å få inntak til – å få innblikk i, få grep om – hvordan de en forsker på og med tenker og handler – hva slags meningsverden, relasjoner og prosjekter de er involvert i.” (6) (s. 205).

¹⁴ Selv om den ene fysioterapeuten åpenbart opplevde seg misforstått, så er ikke det ensbetydende med at hun ikke *ville kunne* ha gjenkjent sine handlemåter på en slik måte som de er fremstilt, gitt en annen sammenheng /situasjon.

aktørene, noe som i følge Haga [13] vil være et brudd med forstående samfunnsvitenskap.

Avslutningsvis vil jeg oppsummere med at Thornquist & Gretland's forskning har gitt viktige bidrag i å dokumentere og utvikle fysioterapeutisk praksis. De har tatt utgangspunkt i samhandlingssituasjoner i faktisk praksis, og synliggjør særlig godt hvordan fenomener kan fremtre som meningsfulle i lys av teoretiske perspektiv og normative vurderinger, og bidra til å løfte fram sider ved praksis som det ikke er så lett å få øye på. De har gått nært på fysioterapeutisk praksis og gitt en teorinær fortolkning som gjør det mulig å "avsløre" aspekter ved en praksis som fungerer mer eller mindre godt. Studien viser at forskning kan "informere" praksis på en måte som jeg mener vil ha betydning for faktisk fagutøvelse. Thornquist & Gretland har på denne måten tatt praksis på alvor. For meg synes det som om de ikke i samme grad har tatt aktørene i feltet på alvor. Det er de for så vidt i sin fulle rett til ikke å gjøre, men ikke innenfor en kvalitativ, felt- og aktørnær tilnærming¹⁵. På den ene siden har vi å gjøre med et filmmateriale som gjøres til gjenstand for utforsking uten aktørens viten, og en forskningsprosess som ikke i noen ledd involverer kontakt mellom forsker og utforsket. På den andre siden presenteres resultater som kan bidra til å karakterisere to bestemte (relativt lett identifiserbare) fysioterapeuters handlinger og praksis mer allment, men med en mangelfull situasjonell fortolkningskontekst. Det bidrar i alle fall til forvirring om hva slags fortolkende orientering studien inntar og hvor aktør- og empirinære forskerne mener å være. Uten dette bidraget til forvirring, tror jeg at studien ville kunne ha stimulert til en langt mer fruktbar, faglig debatt enn tilfellet har vært så langt.

Pilotprosjekt med aksjonsforskningspotensiale

Mitt eget pilotprosjekt har vært et samarbeidsprosjekt med en fysioterapeut i praksisfeltet. Det har dreid seg om å produsere materiale til en web-basert kunnskapsdatabase til bruk i nettstøttet, desentralisert deltidsutdanning i fysioterapi. Søkelyset har vært på faktisk praksis, som i den foregående studien, men med en helt annen involvering av den utøvende fysioterapeuten.

¹⁵ I hvilken grad de selv faktisk plasserer seg innenfor en slik tilnærming, kan selvsagt problematiseres.

Utgangspunktet for det konkrete prosjektet var at vi fikk midler til å bygge opp en kunnskapsdatabase på fysioterapeututdanningen¹⁶. En del av denne kunnskapsdatabasen består i videofilm som vi har tatt opp av faktisk praksis av individuelle undersøkelses- og behandlingssituasjoner for dette spesielle formålet. Videofilmen er lagt inn og kommentert trinn for trinn i databasen. På denne måten løftes klinisk erfaringskunnskap fram og tillegges betydning som kunnskapskilde. For studentene fungerer filmene dels som demonstrasjon av hva fysioterapeuter gjør og hvordan de begrunner det de gjør – som en slags modell-læring – i selvstudier. Og dels gjøres filmene til gjenstand for refleksjon og kritisk drøfting av praksis i ulike lærerstyrte læringssituasjoner. Utdanningens egne lærerkrefter klarte ikke å produsere det antall filmer vi ønsket, og praksisfeltet ble invitert til et samarbeid. I første omgang var det en fysioterapeut som sa seg villig til å filme egen praksis og kommentere denne. Mine refleksjoner i dette paperet baserer seg på samarbeidet jeg hadde med denne fysioterapeuten.

Utgangspunktet for samarbeidet mellom oss var pragmatisk: Vi hadde utilstrekkelig ressurser på egen utdanning til å få gjort arbeidet. Samtidig hadde samarbeidsprosjektet et kunnskapsteoretisk og ideologisk utgangspunkt: 1) det er et poeng i seg selv å sette ord på erfaringskunnskap og 2) utøvende klinikere har verdifull kunnskap som bør inkluderes i utdanningen. Samarbeidet ga meg mange refleksjoner underveis, både mht. datateknologiens og den spesielle nettstrukturens mulighet til å begrepsfeste og utforske faktisk praksis, og mht. møtet mellom utdanning og profesjonsfelt og det spenningsfeltet som er mellom disse. Resultatet av arbeidsprosessen og samarbeidet, var at fysioterapeuten endret sin praksis¹⁷ og møtte og samarbeidet med pasientene på en annen måte. Selv ble jeg i møtet med denne fysioterapeutens praksis utfordret i egen faglige tilnærming, og i å reflektere over

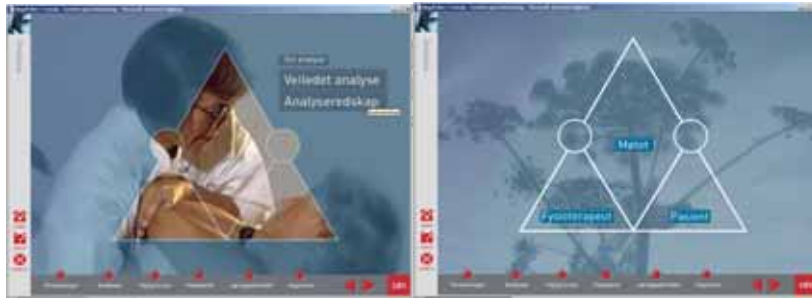
¹⁶ Prosjektet: Å bygge opp en fagspesifikk kunnskapsdatabase; "Fysio-nett" til bruk i et desentralisert, deltidsstudium i fysioterapi fikk såkalte SOFF-midler (Statens Sentralorgan For Fjernundervisning), nå kalt NUV (NorgesUniVersitetet) i 2004 og 2005.

¹⁷ Fra intervjuet: "Det viktigste jeg har tatt med meg videre, er dette med å se og høre pasienten. Hvem er hun? Hvilket liv har hun levd – hvilket liv lever hun nå og hva er hennes håp, ønsker og lyster for videre livsutfoldelse? Jeg fikk mer øye på mennesket og ble mer opptatt av fysioterapiens plass i dette menneskets liv. Jeg prioriterer mer mellom pasienter, og satser mer der jeg ser at pasienter står i ferd med å bli uføretrygdet, står i en livsfase der det er helt sentralt å fungere godt, og som selv er villig til å satse. Noen må jeg bremse, noen kan jeg utfordre mer direkte. Jeg har endret praksis på den måten at jeg jobber mer med grunnlaget for samarbeid."

vilkårene for fagutvikling innenfor hhv. utdanning og den private delen av profesjonsfeltet som hun tilhører. Disse erfaringene styrket meg i troen på at aksjonsforskningstilnæringer har potensialer for utforskning og endring av faktisk praksis, gitt at det oppfyller en rekke kriterier som ikke var tilstede i det aktuelle pilotprosjektet. Med utgangspunkt i pilotprosjektet, vil jeg gå nærmere inn på noen av de vitenskapsteoretiske implikasjonene i en forskningstilnærming med et aksjonsrettet perspektiv mht. forholdet mellom forskning og fagutøvelse og mellom forsker og felt.

”Aksjonsforskning” er et begrep som rommer mange ulike forskningstilnæringer og som er mer eller mindre anerkjent som forskning innenfor akademiske kretser. Her skal jeg verken forsøke å belyse aksjonsforskning i sin bredde, eller vurdere hvorvidt aksjonsforskning kan sies å være ”ordentlig” forskning, men belyse hvordan jeg mener at aksjonsforskningstilnæringer kan være et bidrag til å løfte fram og videreutvikle faktisk praksis. Innenfor aksjonsforskningstilnæringer er det lagt stor vekt på at det er de som selv står i en situasjon, i en praksis, som ønsker endring. Forskeren kan inviteres inn, evt. invitere seg selv inn i et felt, men ønsket om endring ligger hos utøvere i feltet [20-22]. Ønsket om endring forutsetter, som i annen samfunnsvitenskapelige tilnærming, at mennesket ses på som et meningsbærende subjekt, og at fokus er på menneskets handlinger, erfaringer og begrunnelser. Utgangspunktet for det aktuelle prosjektet var ikke egentlig at fysioterapeuten så behov for å endre egen praksis, men hun ønsket en faglig utfordring. Erfaringen om at arbeidet med å begrepsfeste og artikulere egne handlinger bidro til ny erkjennelse, kan brukes som invitasjon til å få andre til å delta i senere prosjekt. I et evt. aksjonsforskningsprosjekt må læringsformålet og ønsket om endring av praksis være gjort eksplisitt for/av deltakerne.

I det aktuelle prosjektet var gjenstandsfeltet for begrepsfesting – og delvis utforskning – fagutøverens egen praksis. Det ble først og fremst utforsket av henne selv, ved hjelp av videoobservasjon av undersøkelsessituasjonen, kunnskapsdatabasens struktur og noe veiledning av meg. Under vises kunnskapsdatabasens struktur fra Fysio-nett . Fysioterapi er forstått som en relasjonell virksomhet der Fysioterapeuten og Pasienten begge bringer inn kunnskap i møtet mellom dem, og der noe skapes i selve Møtet:

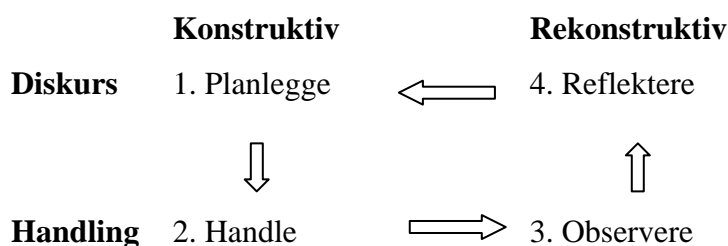

Jeg siterer fra forklaringen som ligger på Fysio-nett: ”Teksten som følger er tredelt med følgende overskrifter: "beskrivelse", "kommentar" og "funn". I "beskrivelsen" gis en mest mulig nøktern framstilling av det som vises på filmen. Det vil si at det i hovedsak brukes deskriptive termer. Vi prøver å unngå vurderende utsagn. "Kommentarene" er en blanding av informasjon, vurdering, antagelser og spørsmål. Det er en slags høyttenkning om det som skjer i situasjonen. I tråd med grunnstrukturen i analyseapparatet er kommentarene tredelt: Først ser vi situasjonen fra fysioterapeutens perspektiv, dernest fra pasientens, og tilslutt løfter vi blikket til det som foregår i møtet mellom dem. I fysioterapeutens del reflekterer vi rundt hensikten med de aktuelle testene / undersøkelsene og hva han legger merke til. Vi håper dette hjelper deg å se hvordan fysioterapeuten tenker i situasjonen. Her bruker vi i hovedsak fagspråk. I pasientdelen kommenterer vi hvordan pasienten responderer - uttrykker seg kroppslig og verbalt. Vi vurderer bevegelsesmåte, undrer oss over hva som fremkaller smerte og hvordan pasienten reagerer generelt på situasjonen. Fysioterapi er relasjonell virksomhet. Derfor er det viktig å se på samspillet mellom pasient og terapeut. Det gjør vi i den siste delen av kommentarene - møtedelen. Vi reflekterer over kroppslig og verbal kommunikasjon. Teksten avsluttes med et avsnitt om "funn". I denne prøver vi å samle det fysioterapeuten har fått av informasjon når det gjelder pasientens funksjon, bevegelsesmønstre, vevsstrukturer, sykdoms-/ problemforståelse osv. Det er hovedsakelig dette vi tar utgangspunkt i når vi skal oppsummere og tilslutt konkludere undersøkelsen.”

I artikuleringen av praksis skulle hun i kommentardelen legge vekt på *fysioterapeutens* (hennes egne) intensjoner i situasjonen, og hvilke faglige begrunnelser hun hadde for egne handlinger. Deretter skulle hun løfte fram *pasientens* perspektiv: Hva skjedde faktisk og hvilken informasjon fikk hun om pasienten og pasientens funksjon? Til slutt skulle hun se mer på det som skjedde i et *møteperspektiv*: hvordan var situasjonen mellom dem og hvordan fungerte samspillet for pasienten? Kunnskapsbasens struktur og modellen denne kan sies å utgjøre, bidro både til å sette søkelys på hvilke intensjoner hun hadde, hva hun faktisk gjorde, og hvordan det fungerte – i et pasient- og møteperspektiv¹⁸. Fysioterapeuten fortolket selv mening inn i egne handlinger og i samhandlingen med pasienten. Jeg utfordret henne kun i begrenset grad, og fortolkningene hennes lå dermed nært opp til egen selvforståelse. Skulle prosjektet fått status som aksjonsforskning, måtte jeg som forsker bestrebe meg på å *ikke* "... insulate the practitioner's self-understanding" (s. 215), det som Carr & Kemmis [20] mener fortolkende tilnærminger ofte gjør, til forskjell fra

¹⁸ Det falt henne relativt lett å gi beskrivelser og vurderinger av pasientens bevegelsesfunksjon, mens det var noe mer uvant å artikulere begrunnelsene og bli eksplisitt på hvorfor hun gjorde som hun gjorde, og enda mer uvant var det å løfte fram hvordan situasjonen faktisk fungerte for pasienten og hvordan egen handle – og væremåter bidro til dette.

aksjonsforskning¹⁹. En viktig premiss og samtidig en stor utfordring i all empirisk samfunnsvitenskapelig tilnærming, ligger derfor i dette å utfordre praktikerne og bringe inn nye teoretiske perspektiver; å utfordre selvforståelsen [6, 10, 13, 16]. En vanlig erfaring i feltarbeid og i annen forskning som innebærer nær omgang med aktører i et forskningsfelt, er at forskeren kommer opp i dilemmaer mellom egen tolkning og aktørens forståelse av seg selv [16]. I aksjonsforskning vil forskeren selvsagt kunne bringe inn de perspektivene han/hun synes er relevant. Samtidig synes han/hun i større grad å måtte forholde seg til aktørens vurdering av om disse perspektivene er mer fruktbare enn i mange andre samfunnsvitenskapelige tilnærminger, da refleksjon – og fortolkning – er nettopp noe som skjer *i samspill* med aktørene. Alle fasene av *aksjon* og *forskning* i den spiralformede endringsprosessen krever mer og mindre involvering av partene: aktørene i feltet og aksjonsforskeren, slik modellen under illustrerer [20],s:

I modellen fremheves diskursen i planleggingsfasen og i refleksjonsfasen. På den ene siden er forskeren avhengig av å bringe inn perspektiver og utfordre på en slik måte at nye handlinger kan skje og samarbeidet fortsette. På den andre siden er aktørens læring og forskningens nytteverdi mht. endringsprosesser nettopp selve hensikten med aksjonsforskning [21] [23], og forskerens ”tilbud” om perspektiv må ses i lys av det. I dag synes aksjonsforskere å legge stor vekt på refleksive prosesser, på å skape analyser av det som skjer og bringe tilbake umiddelbar feedback og kunnskap – for å støtte konstruksjon av mening som et input til læringsprosesser [23-25]. Men hva slags mening som skapes, hva slags læring som skjer, det vil på avgjørende vis være

¹⁹ Her må det sies at Carr & Kemmis synes å legge til grunn et perspektiv på fortolkende forskning som svært empirinær, i tråd med ”grounded theory”-tradisjonen. I dag anses ”grounded theory” av mange som en naiv fortolkende tradisjon, mens for eksempel kritisk teori er mye mer eksplisitt på fortolkningens ideologiske og politiske betingelser. (10)

avhengig av aktørenes utgangspunkt og åpenhet/mottakelighet, av forskerens egenskaper og perspektiver, og hvilket (konstruktivt) samspill det er mulig å etablere.

For at analyser av faktisk praksis, slik som i de veiledede analysene på Fysio-nett, skal kunne være en innfallsvinkel til å utvikle fysioterapeutisk praksis, kreves det at jeg som forsker utvikler legitimitet for – og inntar – en mer utfordrende rolle enn jeg hadde i pilotprosjektet. Jeg vil måtte gi mer faglig feed-back og bringe inn teoretiske perspektiv som kunne åpne for å se egen praksis på nye måter. Selv om fysioterapeuten i pilotprosjektet fikk ny innsikt ved å bruke nettstrukturens begreper: Fysioterapeut – Pasient – Møtet, så representerer ikke disse en tilstrekkelig utfordring. For eksempel kan de kommunikasjonsteoretiske perspektivene som ble belyst i den foregående studien vært slike mer utfordrende perspektiver. Og å bringe inn dimensjoner som makt–avmakt i behandlingsrelasjonen, ville kanskje kunne fungere som såkalte ”sensitizing concepts” (jfr. S. 7) som gir åpning for å sette søkelys på hvordan behandlingen fungerer for pasienten.

En styrke ved å bruke video av egen praksis og artikulering av det som skjer der som utgangspunkt, er at søkelyset er på alle dimensjonene: *handling – intensjon – funksjon* i fysioterapeutisk praksis. I fokusgrupper eller andre møtepunkter der man reflekterer rundt lærings- og endringsprosesser, vil både aktører og forsker kunne ha tilgang til faktisk praksis så vel som ulike fortolkninger av faktisk praksis. De refleksive prosessene vil kunne knyttes direkte til (video av) faktisk praksis og vil kunne være synlig og tilgjengelig for alle som deltar i prosjektet. I den rekonstruktive fasen vil deltakerne sammen kunne observere faktisk praksis, lese fysioterapeutenes egne kommentarer og reflektere over både det de ser av praksis og over tekst og sammenhengen mellom disse. Det innebærer, til forskjell fra de aksjonsforskningsprosjektene jeg har sett omtalt, at refleksjonen ikke begrenses til å ta utgangspunkt i aktørenes egne *intensjoner* med handlingene og det som umiddelbart er språklig tilgjengelig for den enkelte aktøren. Faktisk praksis tas på alvor, deltakernes fortolkninger og forståelse løftes fram og forskeren bringer inn sine perspektiver og utfordrer etablert forståelse. Umiddelbart virker dette både tiltalende og vanskelig. Tiltalende fordi man forsker ”sammen med” og ikke ”på”, og at forsker og utforsket begge inngår i en læringsprosess de kan få et utbytte av. Og vanskelig fordi man står så nært aktørene at det nødvendige overblikket, den kritiske distansen har dårlige

vilkår. Faren for utelukkende å bekrefte aktørens selvforståelse vil i høyeste grad være tilstede [16].

Aksjonsforskning er svært praksis – og aktør-nær. Teori bringes inn for å kaste lys over praksis, og vil på sitt beste kunne bidra til at praktikerens ”går fra ignoranse til kunnskap og fra vane til refleksjon” [20]. Dette gjelder i første rekke for dem som er involvert i et aksjonsforskningsprosjekt. Det er de som lærer noe og som får mulighet til å endre sin praksis. En forskningsmessig utfordring for meg synes å være knyttet til forskerens mulighet for å bidra til å skape ny erkjennelse også hos andre. Det krever både systematisk dokumentasjon av prosessen og resultatene, og formidling og publisering av prosess og resultat på en måte som kan bidra til innsikt i – i dette tilfellet: faktisk praksis. Et annet forhold som jeg hittil i liten grad har berørt, ligger i aksjonsforskningens ”frigjørende” potensial (21). Med søkelyset på endring og endringsmuligheter, vil aksjonsforskning ofte ha oppmerksomheten rettet også mot *vilkårene* for endring. Disse ligger vel så mye i strukturer som i aktører og dreier seg ofte om rammebetingelser. Når det gjelder endring av faktisk fysioterapipraksis, vil det være naturlig at aksjonsforskning, i denne forbindelse, fokuserer på vilkårene for fagutvikling i privat praksis, i kommunefysioterapi, i fysioterapi på sykehus osv. I hvilken grad legges det til rette for – og stimuleres til fagutvikling? Hva skal til for at fagutvikling inkluderer å sette søkelys på faktisk praksis? Hvordan oppnå legitimitet for at fagutvikling ikke er det samme som å gå på stadig nye (metode)kurs? For å videreutvikle fysioterapeutisk praksis, vil jeg mene at slike spørsmål er svært sentrale, og at de naturlig vil falle innunder rammen for aksjonsforskning.

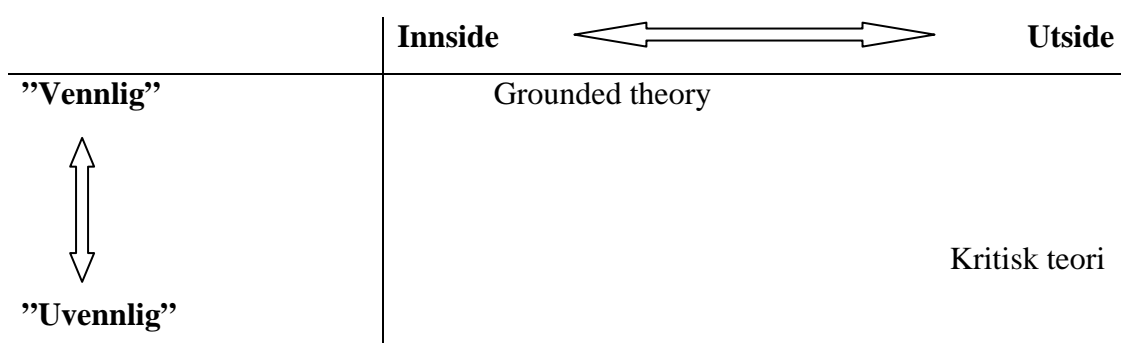
En sammenlikning av tilnærmingene mht. forsker og felt

Gjennom å ha arbeidet med to ulike samfunnsvitenskapelige tilnærminger i utforskning av fysioterapeutisk praksis, synes jeg det er åpenbart at begge tilnærmingene vil kunne ha viktige bidrag til fagutvikling. Den første studien er ”teori-tung” ved at den vektlegger hvordan: 1) data får mening i lys av teori og 2) forståelse utvikles gjennom fortolkning i bestemte perspektiv. Den vil kunne bidra til fagutvikling ved at den åpner for nye måter å forstå praksis på og synliggjør at fagutøveres praksis kan ha utilsiktede funksjoner overfor pasientene. Dette er innspill som vi som lesere kan

velge å ta opp til diskusjon – eller la være. Aksjonsforskning på sin side ligger helt tett på praksis hos de involverte aktørene. Teori kommer til sin anvendelse gjennom hvor ”nyttig” den er mht. å skape ny forståelse hos de involverte selv.

Aksjonsforskning kan bidra til fagutvikling i første rekke blant dem som er med i forskningsprosjektet, og har kanskje et særlig potensial for fagutvikling mer generelt når det gjelder å sette søkelys på – og bidra til endring av vilkårene for å videreutvikle fysioterapeutisk praksis.

De to tilnærmingene har svært forskjellige implikasjoner mht. forskerrollen. For å illustrere disse forskjellene, har jeg funnet det hensiktsmessig å fremstille en modell som løfter fram viktige dimensjoner innenfor to ulike samfunnsvitenskapelige fortolkende tradisjoner som står langt fra hverandre på en del punkt: Grounded theory og Kritisk teori. Modellen er inspirert fra aksjonsforskningens omtale av forskerrollen som ”the friendly outsider” [23]. Den ene dimensjonen dreier seg om grad av *nærhet* i forhold til felt og aktører; som et kontinuum ”fra innside til utside”. Den andre dimensjonen dreier seg om grad av samfunnsvitenskapelig *kritikk* overfor aktørenes praksis; som et kontinuum ”fra uvennlig til vennlig”. Innenfor de valgte dimensjonene har jeg prøvd å identifisere noen sentrale metodologiske posisjoner. Jeg oppfatter Grounded theory å ha en ”vennlig” tilnærming til et felt, samtidig som den opererer relativt nært feltet. Kritisk teori synes å utgjøre en motpol – i den forstand at den opererer fra utsiden av et felt og at den er mer ”eksplisitt uvennlig”.

Hvis jeg trekker paralleller fra disse dimensjonene til de to studiene jeg har drøftet, kan vi se at studiene posisjonerer seg ulikt. Studien til Thornquist & Gretland plasserer seg et sted i nærheten av kritisk teori. Formålet med forskningen er å ”avsløre” og utfordre praksis og aktørers være- og handlemåter; en sterkt kritisk – og i denne sammenheng – en ”uvennlig” posisjon. Forskerrollen håndteres på god avstand

fra aktørene, selv om den innbefatter å gå tett på praksis. Forskeren er skilt fra aktørene i feltet, og befinner seg på derfor på utsiden. Et aksjonsforsknings-prosjekt har mulighet til å innta ulike posisjoner. Det er en utfordring å finne en passende plassering langs ”vennlig”/”uvennlig”-dimensjonen. Man må være nok ”vennlig” til å oppnå tillit og stimulere til læringsprosesser, og nok ”uvennlig” til å utfordre, ikke bare bekrefte aktørenes egen selvforståelse. (Når det gjelder strukturer derimot, til forskjell fra aktører, vil forskeren kunne ha god mulighet til å bedrive kritikk.) I forskerrollen er man nært feltet og nært aktørene og må nok gå opp noen grenseoppganger for ikke å være for mye på innsiden. Som fysioterapeut og mulig aksjonsforsker, ser jeg at jeg vil stå overfor store utfordringer. Hvor mye på utsiden vil det være mulig å være hvis jeg går inn i et felt som forsker og fysioterapeut? Hvor kritisk vil jeg klare å være? Dersom jeg posisjonerer meg som ”vennlig” og på ”innsiden” er det tvilsomt om resultatet i så fall kan kalles forskning, og jeg vil neppe være i stand til å gi noen vesentlige bidrag mht. å videreutvikle faktisk praksis.

Konklusjon

Ved å arbeide med dette paperet, har jeg fått anledning til å reflektere over hva slags bidrag to ulike samfunnsvitenskapelige tilnærminger kan være i forhold til å dokumentere og utvikle fysioterapeutisk praksis. Begge de samfunnsvitenskapelige tilnærmingene jeg har fokusert på, setter søkelys på faktisk praksis – fra ulike innfallsvinkler, og begge har gode potensialer mht. fagutvikling. Hver av dem har også sine fallgruver som det er viktig å ha et bevisst forhold til. I den første studien er fokus primært på relasjonen mellom fysioterapeutens handlinger og hvordan disse fungerer for pasienten, sett utenfra, i lys av eksplisitte teoretiske perspektiv. Studien sier noe generelt om faktisk praksis som er viktig og relevant, mindre om de to aktuelle aktørenes faktiske praksis ut fra den metodologiske og vitenskapsteoretiske tilnærmingen Thornquist & Gretland valgte. I den andre tilnærmingen vil fokus kunne være på relasjonen mellom fysioterapeutens handlinger og intensjoner og hvordan situasjonen fungerer for pasienten, sett mer innenfra. En slik tilnærming vil kunne bidra til å videreutvikle de involverte aktørenes praksis spesielt, men kanskje mindre til fagutvikling mer generelt. Samtidig byr forskerrollen her på særlige utfordringer mht systematikk og dokumentasjon i en pågående endringsprosess og mht. til å

utfordre praksis med fruktbare teoretiske perspektiver. Hvilken tilnærming som er hensiktsmessig i det enkelte tilfelle vil selvfølgelig være avhengig av forskningens hensikt, og hva slags forskerposisjon en selv er mest komfortabel med. Jeg synes det er åpenbart at faktisk praksis er et viktig felt for ulike typer samfunnsvitenskapelig utforsking. Samtidig synes det å være et vanskelig felt å utforske på måter som både fremmer fagutvikling og som innebærer at aktørene opplever seg utfordret, men også ivaretatt.

REFERANSELISTE:

1. *Retningslinjer for prioritering innen norsk helsetjeneste*, i *NOU*. 1987:23.
2. *Prioritering på ny*, i *NOU*. 1997:18.
3. *Behovsbasert finansiering av spesialisthelsetjenesten*, i *NOU*. 2003:1.
4. *Utredning av osteopati, naprapati og manuellterapi med sikte på vurdering av autorisasjon*, i *Arbeidsgruppe ledet av Sosial- og helsedirektoratet*. 2005.
5. Ekeli, B.-V., *Evidensbasert praksis. Snublestein i arbeidet for bedre kvalitet i helsetjenesten?* Vol. 2. 2002: Eureka Forlag, Høgskolen i Tromsø.
6. Thornquist, E., *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori : for helsefag*. 2003, [Bergen]: Fagbokforlaget
7. Nyeng, F., *Det autentiske menneske : med Charles Taylors blikk på menneskevitenskap og moral*. 2000, Bergen: Fagbokforlaget
8. Thornquist, E. and A. Gretland, *Kropp, samtale og deltakelse. Del 1. To praksissituasjoner - en sammenligning*, i *Fysioterapeuten*. 2003. p. 18-24.
9. Thornquist, E. and A. Gretland, *Kropp, samtale og deltakelse. Del II: En nærstudie*, i *Fysioterapeuten*. 2003. p. 15-20.
10. Alvesson, M. and K. Sköldbberg, *Reflexive methodology : new vistas for qualitative research*. 2000, London: Sage publications. VIII..
11. Larsen, T., *Antropologiens kulturbegrep*, in *Kulturforståelser i fagene*, S. Gerrard, K. Melby, and P. Repstad, Editors. 1999, Høyskoleforlaget: Kristiansand. p. 49-97.
12. Ryymin, T., *Forelesning*. Mars 2004.
13. Haga, Å. *Samfunn og handling : om sammenhengen mellom samfunnsvitenskap og praktisk filosofi*. *Studia humaniora* 5. 1991, Oslo: Rådet for humanistisk forskning NAVF : Universitetsforlaget. IV.
14. Fossland, J. and H. Grimen, *Selvforståelse og frihet : en introduksjon til Charles Taylors filosofi*. 2001, Oslo: Universitetsforlaget.
15. Malterud, K., *Kvalitative metoder i medisinsk forskning : en innføring*. 2. utg. ed. 2003, Oslo: Universitetsforlaget
16. Thagaard, T., *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode*. 2. utg. ed. 2002, Bergen: Fagbokforlaget
17. Larsen, T. *Forelesning*. Mars 2004.
18. Guneriussen, W. *Forelesning*. Mars 2005.
19. Schön, D.A., *The reflective practitioner : how professionals think in action*. 1995, Aldershot: Arena. X.
20. Carr, W. and S. Kemmis, *Becoming critical : education, knowledge, and action research*. 1986, London: Falmer Press. X.
21. Reason, P. and H. Bradbury, *Handbook of Action Research. Participative Inquiry and Practice*. 2001: SAGE publications.
22. McNiff, J. and J. Whitehead, *Action research : principles and practice*. 2nd ed. 2002, London: RoutledgeFalmer. XI.
23. Greenwood, D.J. and M. Levin, *Introduction to Action Research: Social Research for Social Change*. 1998: Thousand Oaks, Sage. 1-30, 51-125, 253-265.

24. Finne, H., M. Levin, and T. Nilssen, *Trailing Research - A model for useful Program Evaluation*, in *Evaluation*. 1995, SAGE Publications: London, Thousand Oaks and New Delhi. p. 11-31.
25. Levin, M., *Aksjonsforskning*. 2004, Forskerkurset Metode på tvers, Det Samfunnsvitenskapelige Fakultet, Universitetet i Tromsø: Tromsø.